

Lars Ahlin - svåråtkomlig, liksom vi själva.

Lars Ahlins texter har intresserat mig sedan jag fann några i mammas bokhylla, och med allt större allvar sedan 2007, då jag blev sekreterare i LA-sällskapet. Vi arrangerade ett första bokprat för medlemmar i Medelpad hösten 2008 och hösten 2014 hade vi läst och samtalat om alla Ahlins böcker - alla utom en, Hannibal segraren.

När Lars Ahlin dog stod det i nekrologer att han kombinerade det intellektuella och det folkliga i sitt skrivande, och däri kan nog många Ahlinläsare instämma. Inför 100-årsminnet av Lars Ahlin gjorde Tidskriften Parnass ett temanummer om honom (Nr 1/2015), med rubriken "Lars Ahlin - en svåråtkomlig gigant". Nog har vi bokpratare funderat över Ahlins svåråtkomliga, särskilt över VAD som är - eller sägs vara - svåråtkomligt.

Polyfoni - det aldrig avslutade samtalet om de yttersta frågorna - är det för Dostojevskij mest utmärkande och grundläggande - menar Michail Bachtin. Som bidrag till polyfonin rörande det svåråtkomliga hos Lars Ahlin publiceras här en något utvidgad version av anförandet sekreteraren höll vid bokmässan i Göteborg 2015.

Svåråtkomlig är Ahlins s.k. mystiska upplevelse. Men mystiska upplevelser ... det har väl alla (vi är ju transcendentala), men få talar om dem, kanske för att inte framstå som "lait komodig" - som Gotlänningen uttrycker det. Historiskt har det funnits åtskilliga människor som haft mystiska upplevelser, och som berättat eller antecknat därom - androm till glädje eller vrede, förtjusning eller vanmakt.

Varför intressera sig för mystiska upplevelser? Tja, visst är det spännande (eller skrämmande) ta del av något som avviker från det invanda. Mätt på det invanda - börjar människan intressera sig för gränserna, kanske t.o.m. utforska gränserna? I Ahlins fall sägs upplevelsen ha betytt mycket för hans författarskap; kanske finns där någon intressant livs- eller världsåskådning; rentav grundläggande filosofisk frågeställning som återkommer i Ahlins författarskap - om än mera underförstått än uttalat?

Lars Ahlins upplevelse äger rum våren 1933, strax innan han går på luffen och därmed definitivt lämnar Sundsvall. Han beskrev upplevelsen i ett TV-program av Tone Bengtsson (1969), och i skrift kort därpå (BLM nr 1/1970) och benämnde sin artikel och upplevelse "In på benet"; artikeln är tillgänglig i Ahlins "Estetiska essayer", Bonniers 1994. Viktigt är att komma ihåg att det var Ahlins upplevelse; vi känner den inte och kan inte uttala oss om den. Men Ahlin har som sagt både läst och publicerat den (37 år senare), och om Ahlins tal och text kan vi uttala oss. Han väntade nog inte 37 år med att nedteckna den, men han väntade så länge med att berätta om den.

Vad var det då som var "in på benet" ?
Kort utdrag ur Ahlins "In på benet", s.186-187.

Direkt och fräckt kan jag säga att jag den morgonen den stunden såg in i den kulturbefriade, den oläsbara, den ej begripliggjorda verklighetens tillvaro. Det hände mig mitt i en stad, ej inne bland träd och växtlighet, ej ute på vidden, ej till havs omgiven blott av spillrorna från det en civilisation förmår frambringa.

I stadens mitt hände det.

Hela taden, min stad, hade förlorat sin andedräkt, sin atmosfär, sin människo-gjorda resning och samordning. Sin? Nej, vår. Det var allt vårt som hade gått till spillo inför min blick. Min – vår stad fanns ej längre till. Och sanningen är den att det jag fick se är så beskaffat att ingen kan göra sig en bild av det, inte med någon känd metod eller brukad teknik, såväl mekaniska som konstfärdiga skulle slå slint, ge förvrängningar, vara tillskrifter, påbröd, förfalskningar, bli något annat – det gamla vanliga, bli en läsart för oss, bli en synbild gjord av oss och döpt till oss, ha en mänsklig görare, precis som denna text har det. Det jag skriver här är ingenting annat än gjort. Och på samma sätt förhåller det sig med en stad, det vill jag alls ej förneka. Vad jag påstår är emellertid att det jag såg ej går att varesig teckna eller beteckna med mening, ty meningen är av vårt fabrikat.

Vad jag såg? Svar: något = ne wait ek hvat.

Därför såg jag den gången den stunden att även en stad existerar och är till oberoende av sina görare. Det var Något som trädde fram och blev åskådat.

Och hade någon stått bredvid mig och sett detsamma som jag och hade jag frågat denne vad det var vi gemensamt betraktade och han hade besvarat min fråga, skulle jag troligen ha fått lyssna till ett orakelliknande svar, till något i stil med det Mose fick höra Jahve säga ur den brinnande busken:

"Jag är den jag är".

Vad jag såg? Något som är vad det är. Inga predikat, inga attribut, inga namn eller titlar gick att fästa vid detta något så att det vände sig mot mig i fattbarhet och distinktioner. Överallt, vartän i staden jag såg, mötte min blick ett och detsamma. Vad för något? Jag upprepar mitt svar: något = ne wait ek hvat. #

- - -

Ulf Linde upplever något liknande i Paris, cirka 42 år efter Ahlins upplevelse och ungefär 5 år efter Ahlins beskrivning 1969-70. Om detta höll Linde ett tal i Konstakademien 1980, återgivet i Ulf Linde, *Efter hand, texter 1950-1985*, Bonniers 1985; talet betitlat *Allmänt och unikt i konsten*, s.548. Lindes beskrivning av sin upplevelse återges nedan förkortad (s.549 f), men först något om bakgrunden.

Linde och en kollega besökte en loppmarknad i La Vilette för att söka ett speciellt föremål som de behövde till en utställning. Loppmarknaden fanns i några väldiga byggnadsverk som tidigare inrymt världens största slakthus. Ingången var utmärkt med en jättelik banderoll med texten SEXTON KILOMETER ANTIKVITETER. Det var mörkt där inne och svårt att urskilja något alls; belysningen var snålt tilltagen. Så småningom framträdde skräpet tydligare – paljetterade dansklänningar, möjligen oljetryck, kartonger med epåletter, primuskök, schäslonger från Indokina, solkiga mattor, kylskåp, hjälmar från Verdun, vaser, alabasteränglar, byster av Berlioz, galna armaturer, årgångar av gamla boulevardmagasin, cyklar – allt upptänkligt. Republikens lumphandlare hade haft lagerrensning och nu gjort ett sista desperat försök att sälja det osäljbara innan det slängdes.

Det var trångt och fuktigt, rått, och lukten var obeskrivlig. De hade bara tre timmar på sig att gå igenom alltsammans, och skulle de hinna var de tvungna att gå var för sig – ta varsin hälft. Så de skildes åt.

Så småningom hade jag hamnat bland de idiotiska kopieringsmaskinerna (för) andra gången och förstod att jag gått vilse; jag kunde irra här hur länge som helst utan att bli säker på att ha sökt igenom de stånd som fallit på min lott. Det kändes obehagligt, och känslan började efter en stund färga av sig på vad jag såg: tingen tedde sig mer och mer groteska, omänskliga. Och plötsligt slog olusten över i ett abnormt själstillstånd: det jag stod inför förlorade all begriplighet, all mening – jag ansattes av en skräck, ett äckel, som jag varken varit med om förr eller senare. Kroppen kändes som om den inte var min. Jag visste inte vad jag såg, bara att det skrämde vettet ur mig. Som om allt i nästa ögonblick skulle falla ut i en bottenlös avgrund.

Före anfäktelsen hade jag varit beklämd av tingens förnedring; deras aura av liv kränktes i de här väldiga, mörka hallarna. Med ordet aura menar jag nu inget parapsykologiskt fenomen – jag menar bara det enkla att man inte kan se en docka, till exempel, utan att samtidigt uppfatta att den gjorts för att ett barn ska leka med den.

Man uppfattar de syften tingen tjänar som oupplösligt förbundna med tingen, åtminstone om det rör sig om ting gjorda av människor. Ute i La Vilette hade alla ursprungliga syften makulerats – och det gjorde mig upprörd på de otaliga okändas vägnar. Föremålen hade ingått i deras liv, tjänat dem och vårdats av dem – kanske också varit deras stolthet, eller beundrats för en skönhet som inte längre gick att föreställa sig. Ännu förnams det livet som en aura hos tingen, men svagt, här i La Vilette höll den på att släckas ut – och jag kommer tydligt ihåg att jag tänkte: *här dör de döda en gång till.*

Det var bara en fras som dök upp i medvetandet, som fraser ibland gör. Fast nu efteråt undrar jag om den inte gav en exakt upplysning om anfäktelsens orsak – att de döda dött en gång till.

Det är nog bäst att genast göra klart att jag inte är någon spiristist, inte mer än Wittgenstein när han skrev:

Ett ords välbekanta fysionomi, känslan av att det tagit upp sin mening i sig, att det avbildar sin betydelse – det kunde finnas människor för vilka allt detta vore främmande. (De skulle inte vara fästa vid sina ord.) – Och hur yttrar sig dessa känslor bland oss? – Genom att vi väljer och värderar våra ord.

Här uppehåller sig Wittgenstein bara vid orden, men jag tror att citatet har större räckvidd än så – att det gäller de ting människorna tillverkar lika väl som deras tal. Också tingen får sina välbekanta fysionomier, tar upp sin mening i sig, först när man uppfattar hur de som tillverkat dem – eller bara brukat dem – varit fästa vid dem, hur de valt och värderat dem, kanske intill minsta enskildhet. Vad människorna menar med tingen ger tingen deras mening. Hur skulle det kunna vara annorlunda? – Vad skulle det finnas för mening som ingen menat? Ute i La Vilette försvann meningen, inga tycktes ha varit fästa vid tingen – de svävade i intighet, i ett eget.

Det sägs att det sista en fisk kommer att upptäcka är vattnet. Jämt omsluten av det märker fisken inte att vattnet finns. Förmodligen hade något liknande gällt mig – jämt omsluten av tingens aura av liv hade jag inte märkt auran; den fanns alltid där, som något givet, utan att jag märkt att det var den som gav tingen mening. Men ute i La Vilette släcktes auran ut, och då hamnade jag i intighet. Självfallet kan jag ha varit psykiskt nedkörd den dagen, trött, så att jag till sist inte förmådde omfatta vad jag såg med den fantasi, eller åtminstone det minimum av uppmärksamhet, som krävdes för att jag skulle urskilja tingens skiftande karaktärer. Det är mycket möjligt, men det säger inget om vad som framträdde: en värld utan några spår av människors val och värderingar, utan spår av hur människor varit fästa vid tingen. – Jag hade förpassats ur mitt mänskliga element och kommit att stirra på en hög övergiven materia som ett skrämt djur. En värld utan omsorg är en ohygglig värld. #

- - -

Vad finns att tillägga efter detta - annat än "självklarheter" !?

Lindes text är dedicerad till Lars Ahlin, vilket jag uppfattar som en blinkning till Ahlin och hans upplevelse cirka 42 år tidigare, och visst använder jag Lindes text som stöd för tolkningen av Ahlins text, och hans upplevelse.

Människor hanterar världen bl.a. i form av föremål som de språkligt benämner. "Tinget i sig" - det känner vi inte, men "Tingen för oss" - dessa känner vi, och vi bidrar alla till världsmöblemangets bevarande genom att nyttja föremålen och använda de inlärdade benämningarna. Kunskapssociologerna säger att världen är socialt konstruerad, "the social construction of reality"; subjektiva betydelser blir objektiva fakticiteter, intersubjektiva försanthållanden om hurdan världen är. Just denna språkligt formulerade "kunskap" utgör den väv av betydelser utan vilken inget samhälle skulle kunna existera.

Människan bor i samhället, samhället bor i människan.

Ahlin underströk språkets, ordens betydelse för vår orientering i världen, och att Värdena är våra, sanningarna av oss, om oss och för oss.

Starkt betonade han relationen mellan människan och tinget, inte tinget i sig - utan tinget för mig, relationen mellan tinget och mig, vad tinget betyder för mig. Liksom han betonade relationen mellan en människa och en annan människa, relationen och dess betydelse för de båda.

Alla människor är egentligen del av alla andra människors liv - menade han oxå. Vi tar ju ständigt andra människors arbete i anspråk, liksom vårt eget arbete påverkar andra okända människor långt borta. Detta - ansåg Ahlin - borde forma global solidaritet, men också "genetisk solidaritet".

Om han riktade en maning till oss så var det kanske: bekänn din delaktighet !

I "Bark och löv" (Bonniers 1961, s.45) formulerar han det så här:

"Att leva i en kultur är alltid att ha blivit inövad i en metod att se och att icke se, att ta emot och låta rinna av sig, att bli träffad och icke träffad, att göra och (att) underlåta. Det är därför världen alltid står ledig till rymliga delar."

Vardagsvis och vanligtvis tar vi alla världen för given - the world taken for granted - vilket onekligen underlättar vårt varande och handlande i världen; världen framstår som självklar, och vi med den !? Kanske förbiser vi det Ahlin kallade "den sociala metaforiken", vår dagligen upprätthållna delaktighet i världen, vårt medskapande och vårt beroende av andra människor - oavsett vi är medvetna om det eller ej. Just detta - menar jag - utgör det svåråtkomliga hos Lars Ahlin. Men noga besett, så är det inte Ahlins upplevelse, hans åskådning eller hans texter som är svåråtkomliga, utan vi själva och vårt eget dagliga självklara upprätthållande av världen och oss själva. Måhända är vi främmande för oss själva, i detta avseende. Om vi till äventyrs gör oss en uppgift att utforska detta, så blir uppgiften tvåfaldig: dels att bekantgöra det främmande, och dels att främmandegöra det välbekanta, i synnerhet det vardagligt kanske alltför välbekanta. Alltså, det som hände Ahlin i Sundsvall och Linde i Paris. Jag säger hände, då jag tror att sådana upplevelser bara händer !? Det förefaller mig svårt att medvetet, avsiktligt och totalt ställa sig främmande inför tingen, den andre, världen.

Rubriken på Parnass omslag löd som sagt "Lars Ahlin - en svåråtkomlig gigant". Gigant vet jag inte, men viktig, för att han såg, gestaltade och formulerade något grundläggande om och för mänskligt socialt och språkligt liv. Ser vi inte denna "sociala metaforik", så ser vi inte heller Ahlins "storhet" och ständiga aktualitet - i detta avseende.

Svante Junker
Skr. LA-sällskapet